

Weidevogelstrategie

Door H. P. Gorter

Als wij de 75-jarige geschiedenis van Vogelbescherming nagaan, dan zien wij hoe allereerst de verbetering van de wettelijke bepalingen ter bescherming van vogels en de handhaving daarvan de meeste aandacht opeisten. In het verlengde hiervan lag de bewaking van belangrijke broedplaatsen, waarmee in 1916 begonnen werd en die zich reeds vroeg ook over weidevogelgebieden uitstrekten.

Reeds spoedig werden de terreinen in het lage land van Texel en het Kampereiland in de bewaking betrokken en niet lang daarna konden ook de weidevogels in de Zaanstreek hiervan profiteren. In het jaarverslag over 1922 kon reeds met een zekere trots vermeld worden dat alle belangrijke broedplaatsen op Texel bewaakt werden. Dat Texel zo'n grote rol speelde hoeft ons niet te verbazen: was in die jaren niet reeds de Texelaar J. Drijver een van de meest drijvende krachten van Vogelbescherming?

Ook de oudste echte weidevogelreservaten van Nederland, waaronder ik versta gebieden verworven door een natuurbeschermingsinstantie en beheerd met het oog op een zo gunstig mogelijke weidevogelstand, vinden wij op Texel. Het zijn bezittingen van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten en we hoeven nauwelijks te zeggen dat ook hierbij Drijver een belangrijke rol speelde. In het bijzonder verdient hierbij de polder Waal en Burg de aandacht, omdat het hier om een gericht beleid ging, teneinde een deel van de door peilverlaging bedreigde polder, die een van de rijkste weidevogelgebieden van Texel vormde, te behouden (zie ook pag. 663). Een blok van bijna 40 ha in de polder kon door Natuurmonumenten in de jaren 1930 - 1932 worden aangekocht en dank zij kunstmatige peilverhoging door inmalen van water in de oude staat worden gehandhaafd, terwijl de rest van de polder sterk van karakter veranderde.

In dit weidevogelreservaat werd en wordt, evenals in de andere weidevogelreservaten van Natuurmonumenten op Texel een beheer gevoerd dat erop gericht is door ingrijpende beheersbepalingen een zo hoog mogelijke weidevogelstand te waarborgen. Geleidelijk zijn ook elders in Nederland door de overheidsnatuurbescherming en de particuliere organisaties weidevogelreservaten gesticht, waardoor belangrijke ervaringen zijn opgedaan met de wijze waarop deze reservaten moeten worden beheerd. Van veel belang is ook dat door de Rijksdienst IJsselmeerpolders in Oostelijk Flevoland langs het Veluwemeer een weidevogelreservaat werd gesticht, waar met verschillende beheersmethoden wordt geëxperimenteerd.

Behoud van voor de weidevogels geschikte biotopen

In een reservaat waar de natuurbescherming het volledig voor het zeggen heeft wordt meestal een beheer gevoerd waarbij de waterstand op een hoog peil gehandhaafd wordt en waar in de broedtijd geen beweiding, geen bemesting, geen maaien en geen andere landbouwkundige activiteiten zoals rollen of eggen plaatsvinden. Het maaien van de eerste snee wordt als regel uitgesteld tot 15 juni, maar in sommige gevallen ook tot 15 juli. Soms wordt extensieve beweiding met melkvee, dat minder wild is dan jongvee, in de broedtijd toegestaan, althans in een deel van het

reservaat. Bemesting wordt soms ook na de broedtijd helemaal verboden of beperkt tot stalmest om verandering van de vegetatie in een cultuurgrasland te voorkomen. Gebleken is dat de aard van de vegetatie alsmede de in het terrein aanwezige differentiatie, bijvoorbeeld in de vorm van hoogteverschillen, van groot belang zijn voor de weidevogelstand. Het gebruik van onkruidbestrijdingsmiddelen wordt in de reservaten niet toegestaan. Verder is de rust in het gebied een essentiële factor. Daarom zal het publiek, met inbegrip van eierenzoekers en vogelfotografen, in het algemeen uit het reservaat worden geweerd en is een goede bewaking nodig. Hoogstens zullen excursies van kleine groepen onder geleide of vogelwaarnemingen met de kijker vanuit daartoe ingerichte plaatsen aan de rand van het gebied worden toegestaan.

Als men kennis neemt van de hierboven globaal geformuleerde wijze van beheer van een volledig weidevogelreservaat, dan is het duidelijk dat deze in belangrijke mate in conflict komt met de eisen zoals die tegenwoordig aan een veehouderijbedrijf worden gesteld. De daarvoor noodzakelijk geachte peilverlaging, meer intensieve ontsluiting en verkaveling bedreigen niet alleen rechtstreeks het biotoop van de weidevogels, maar de daardoor mogelijk gemaakte intensivering van de agrarische bedrijfsvoering leidt ertoe dat bijvoorbeeld het maaien steeds vroeger gebeurt, dat het karakter van de vegetatie geheel verandert en dat de rust in het gebied tijdens de broedtijd meer en meer verdwijnt. Het zwaartepunt van de strijd, ook van Vogelbescherming, verlegde zich daardoor meer en meer naar het behoud van de voor weidevogels geschikte biotopen, die wij in Nederland vooral als gevolg van de uitvoering van cultuurtechnische werken als sneeuw voor de zon zien verdwijnen.

Weidevogels in de toekomst voor Nederland trachten te behouden

Als wij ons realiseren wat reeds verloren gegaan is, wordt het duidelijk dat het moment voor een bewuste weidevogelstrategie is aangebroken, waarbij een beleidslijn wordt uitgestippeld om de weidevogels in de toekomst voor Nederland te behouden. Na de enorme verliezen aan weidevogelbiotoop, die reeds geleden zijn, kunnen wij verlangen dat verdere aantastingen tot het uiterste beperkt worden. Niettemin is een nuchtere benadering gewenst. De keuze, de realisering en vervolgens het beheer van weidevogelreservaten vormen misschien wel een van de moeilijkste problemen waarvoor de natuurbescherming in Nederland zich gesteld ziet. Niet alleen is het weidevogelbiotoop uiterst kwetsbaar, maar ook kan de stichting van weidevogelreservaten tot een regelrechte confrontatie met de landbouw leiden en zijn de kosten zowel van de stichting als van het beheer van dergelijke reservaten aanzienlijk. Het is daarom gelukkig, dat vele weidevogelbiotopen deel uitmaken van landschappen die ook om andere redenen dan de weidevogels bescherming verdienen, bijvoorbeeld typische Hollandse polderlandschappen.

Inventarisatie weidevogelgebieden

Voor het uitstippelen van een goede strategie is het uiteraard allereerst nodig te beschikken over een inventarisatie van de nog in Nederland aanwezige belangrijke weidevogelgebieden, welke inventarisatie moet geschieden volgens vooraf bepaalde normen, gebaseerd zowel op de dichtheid van de weidevogelstand als op de meerdere of mindere gevoeligheid en zeldzaamheid van de daar voorkomende soorten. Naast de actuele moet de potentiële waarde in de overwegingen worden betrokken. Aan een dergelijke inventarisatie wordt reeds gewerkt. Op grond van de beschikbare gegevens staat nu reeds vast dat de oppervlakte van de belangrijke weidevogelgebieden in Nederland op dit moment vele duizenden hectaren beslaat, waarvan er vele bovendien nog betekenis hebben

als pleisterplaats van ganzen.

Op het moment dat wij spreken over een oppervlakte van duizenden, wellicht tienduizenden hectaren belangrijk weidevogelgebied wordt het helaas tevens duidelijk dat het niet mogelijk zal zijn om ál deze gebieden in de toekomst te behouden, althans als optimaal weidevogelreservaat te beheren. Daarvoor is de conflictsituatie met andere belangen, in de eerste plaats de landbouw, maar ook bijvoorbeeld uitbreiding van de woonbebouwing, recreatie, aanleg van verkeerswegen e.d. te groot. Ook zullen de geldmiddelen die nu en in de toekomst aan de natuurbescherming ter beschikking staan onvoldoende zijn om al hetgeen er nu nog is in reservaten te beschermen. Ook de praktische mogelijkheden tot realisering van reservaten - waarbij de mogelijkheid van grondverwerving een grote rol speelt, is in dit verband een belangrijke factor.

Keuze maken en Initiatief in eigen hand nemen

Men behoeft dus bepaald geen defaitist te zijn om te constateren dat wij ons in de toekomst gesteld zullen zien voor een verdere achteruitgang van de weidevogelbiotopen, zowel kwantitatief als kwalitatief. Wij worden dus telkens weer gedwongen een keuze te maken, een keuze tussen wat wij willen behouden en wat wij helaas moeten opofferen. Tot dusverre is deze keuze grotendeels aan de orde gesteld door initiatieven die van andere zijde werden ondernomen, zoals ruilverkavelingen, waterbeheersingsplannen, wegenplannen e.d. Dat betekent vaak dat deze keuze, die ons werd opgedrongen door anderen, min of meer incidenteel was, ook al omdat wij een overzicht over het geheel misten.

Zowel kwantitatief als kwalitatief is in de toekomst een verdere achteruitgang van de weidevogelbiotopen te verwachten. Ook de Veldleeuwrik ondervindt hier nadelige gevolgen van.
Foto: Frits van Daalen

Het is echter mijns inziens de tijd om het initiatief in eigen hand te nemen en te komen tot een goed gedocumenteerd en goed overwogen plan voor de bescherming van de weidevogels in Nederland, dat als een initiatief onzerzijds op tafel wordt gelegd. Hierbij zullen wij ons — gezien het vorenstaande — niet alleen mogen beperken tot de verlangens ten aanzien van het stichten van volledige weidevogelreservaten, maar zullen wij daarnaast sterk het accent moeten leggen op de vraag wat wij voor de weidevogels kunnen doen in gebieden die niet aan het agrarische bedrijf worden onttrokken en waar het dus niet mogelijk is aan de optimale eisen voor weidevogels te voldoen. Dit lijkt mij een zaak van grote urgentie, waarop hieronder nog wordt teruggekomen. Althans voor de minder gevoelige vogelsoorten lijkt op deze wijze nog heel wat te bereiken. Het spreekt overigens vanzelf dat wanneer wij een weidevogelbeleid voor de toekomst uitstippelen er niet altijd nu reeds een definitieve keuze kan worden gedaan. De keuze van wat wij kunnen behouden wordt immers niet alleen bepaald door onze prioriteiten, maar ook door eisen en bedreigingen van elders.

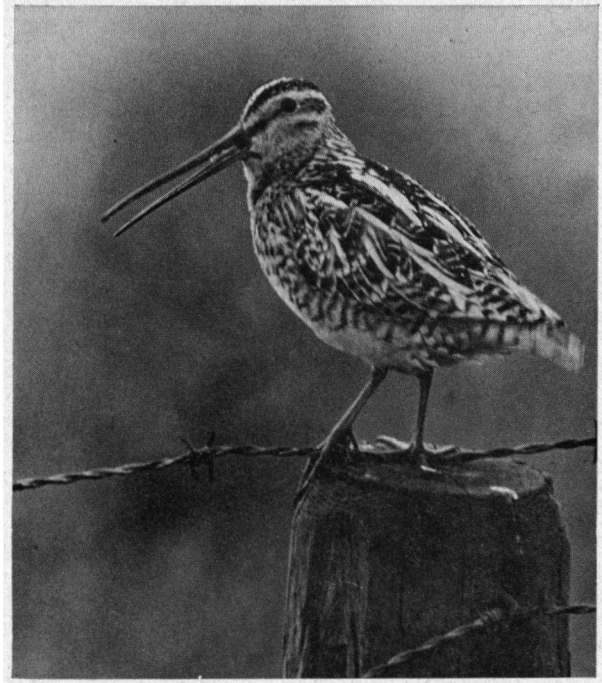
Zoals gezegd werd is het belangrijkste probleem dat weidevogelbiotopen zich nu eenmaal per definitie op landbouwgrond bevinden, maar dat een beheer als optimaal weidevogelreservaat, vooral ook voor de gevoelige soorten, niet meer te verenigen is met een normaal, op een zo groot mogelijke opbrengst met zo gering mogelijke arbeid en kosten gericht landbouwbedrijf. Terwijl het in vroeger tijden de boer is geweest die juist door de uitoefening van zijn beroep de gunstige voorwaarden heeft geschapen waardoor Nederland zulk een grote betekenis voor de weidevogels heeft gekregen, is het nu voor diezelfde boer niet meer mogelijk zijn brood te verdienen wanneer hij niet tot zodanige rationalisatie overgaat dat de betekenis van zijn landbouwgronden voor weidevogels daardoor sterk wordt aangetast of zelfs geheel teloor gaat.

Het komt er dus in feite op neer dat wanneer een optimaal weidevogelbeheer moet worden gevoerd, waarbij ook de gevoelige soorten behouden blijven, er sprake is van onttrekking aan de landbouw. Dit betekent in het algemeen dat het terrein door een natuurbeschermingsinstantie in eigendom moet worden verworven. Dit kan een zeer kostbare zaak worden wanneer het alleen te realiseren is door bedrijfsbeëindiging.

De onverenigbaarheid met een landbouwbedrijf, zoals dat tegenwoordig wordt uitgeoefend, manifesteert zich ook hierin dat het wanneer een terrein eenmaal verworven is steeds moeilijker wordt om pachters te vinden die het terrein willen gebruiken met alle beperkingen die door het beheer als weidevogelreservaat worden gesteld. Moet het gebied volledig in eigen beheer worden genomen dan komt men, met name voor het noodzakelijke maaien, voor aanzienlijke kosten te staan.

In het in 1972 uitgegeven rapport 'De landinrichting van de Eilandspolder als vogelreservaat' worden de totale kosten, inclusief waterschapslasten en onderhoud van watergangen, geschat op f 500,— à f 600,— per ha per jaar, wanneer tweemaal per jaar moet worden gemaaid. Kan men door verschraling bereiken dat dit maar eenmaal per jaar nodig is, dan vallen de kosten terug tot f 300,— à f 400,— per ha per jaar. Dit waardevolle rapport geeft echter ook een indicatie hoe men in de randgebieden, waar door het laten vallen van een aantal gebruiksbeperkingen een extensief agrarisch bedrijf mogelijk blijft, een financieel sluitende agrarische exploitatie tot de mogelijkheden kan behoren, terwijl toch in belangrijke mate, althans voor een deel van de oppervlakte, aan de eisen die weidevogels aan hun biotoop stellen kan worden tegemoetgekomen.

Op de praktijk gerichte weidevogelstrategie moet niet alleen gebaseerd worden op de natuurlijke gesteldheid van het gebied, maar ook op agrarische, cultuurtechnische en in het algemeen planologische situatie. Een 'gevoelige' soort is ook de Watersnip. Eempolders, 1970
Foto: J. van der Geld

Hoge prioriteit voor gebieden waar gevoelige soorten voorkomen

Het rapport levert er een voorbeeld van, dat een op de praktijk gerichte weidevogelstrategie niet alleen gebaseerd moet zijn op de natuurlijke gesteldheid van het gebied en de eisen die aan het beheer moeten worden gesteld om de waarde als broedbiotoop voor weidevogels te behouden en zo mogelijk nog op te voeren, maar ook op de agrarische, cultuurtechnische en in het algemeen planologische situatie, alsmede op de financiële consequenties van verwerving en beheer. Gebieden waar gevoelige soorten zoals Kemphaan, Watersnip en Kwartelkoning voorkomen, zullen natuurlijk een hogere prioriteit genieten om tot volledig weidevogelreservaat te worden bestemd dan gebieden waar alleen soorten voorkomen als bijvoorbeeld de Kievit, die minder hoge eisen aan hun milieu stellen en die zich ook onder enigszins gewijzigde omstandigheden nog weten te handhaven.

Zoals al gezegd zal grote aandacht moeten worden besteed aan het behoud van de weidevogels op gronden die in agrarisch gebruik blijven, dus buiten de optimaal beheerde reservaten. Het is juist hierbij dat de meeste vragen rijzen. Laat ik er enkele van opnoemen.

- Wat zijn de eisen die de verschillende soorten weidevogels stellen aan hun broedgebied en aan hun voedselgebied?
- Wat is de invloed van verlaging van het waterpeil in het voorjaar en de zomer respectievelijk in de winter (het niet meer dras staan in de wintermaanden) op de verschillende soorten, zowel wat betreft de verlaging van het peil in de hoofdwatgangen als van de verbetering van de detail-ontwatering? Wat is omgekeerd de invloed op de agrarische bedrijfsvoering als het polderpeil minder sterk verlaagd wordt? Heeft deze hier reële schade van?
- Hoe kan de rust in een weidevogelgebied vergroot worden en wat is de invloed van rustverstoring (bijvoorbeeld eierzoeken binnen de

- wettelijk toegestane tijd) op de broedresultaten in een gebied met agrarisch grondgebruik?
- Wat is de invloed van agrarische bebouwing in het weidegebied en zijn grote landbouwbedrijven in dit opzicht gunstiger dan kleine?
  - Wat is de invloed van de veebezetting (aantal grootvee-eenheden per ha) op de weidevogelstand en in hoeverre speelt hierbij de verhouding melkvee-jongvee een rol?
  - Heeft het zin binnen agrarisch in gebruik zijnde weidevogelgebieden kleine 'echte' weidevogelreservaten te stichten en hoe groot moeten die dan minimaal zijn?
  - Hoe kunnen met het oog op de weidevogel- én de landbouwbelangen weidevogelreservaten binnen rijke weidevogelgebieden (bijvoorbeeld de Eempolders) het beste gesitueerd worden? De afstand van de agrarische bedrijfsbebouwing speelt bijvoorbeeld een rol.
  - Wat is de betekenis van het behoud van wateroppervlakten met oevervegetatie, zoals sloten en rietzomen, in een weidevogelgebied?
  - Welk soort graslandvegetatie is voor de verschillende soorten weidevogels het meest gunstige en wat is de invloed van ontwatering, bemesting en het gebruik van herbiciden op de vegetatie en daarmee op de weidevogelstand?
  - Wat is de invloed van egalisatie en het elimineren van andere factoren die bijdragen tot de differentiatie in het milieu?
  - Wat is de invloed van de aanleg van grote en kleine wegen, met inbegrip van landbouw(insteek)wegen respectievelijk hoogspanningslijnen op de weidevogelstand?
  - Welke maatregelen zijn nodig om het doodmaaien van jonge vogels respectievelijk vernietiging van nesten bij het maaien tegen te gaan? (bijvoorbeeld verjagen van jonge vogels vóór het maaien, maaien volgens een bepaald systeem, markeren van nesten).
  - Wat zijn de schadelijke gevolgen van (kunst)mesten tijdens de broedtijd en hoe kunnen deze gereduceerd worden?
  - Wat zijn de (gunstige) gevolgen van later maaien dan ongeveer half mei (de tijd waarop veel boeren tegenwoordig maaien), ook wanneer het niet mogelijk is het maaien geheel uit te stellen tot half juni?

Tallose vragen; kennis bundelen

Zo is het mogelijk nog tallose vragen te stellen die voor de weidevogelstrategie van belang zijn. Er is op dit gebied nog heel wat onderzoek te doen, maar anderzijds zullen vele vogelbeschermingswachten, vogelwachters en andere vogelbeschermers reeds met vele punten praktische ervaringen hebben opgedaan. Het is de vraag hoe wij deze ervaringen kunnen verzamelen en bundelen, zodat zij ook aan andere gebieden ten nutte kunnen komen, al moeten wij ons natuurlijk voor ogen stellen dat de toestanden per gebied en per weidevogelsoort verschillen. Eén praktische ervaring is echter wel algemeen: dat de medewerking van de agrarische bevolking onontbeerlijk is bij de bescherming van de op hun gronden broedende vogels en dat voor het verkrijgen van die medewerking een goede voorlichting over onze bedoelingen van groot nut is. Wanneer wij met alle gebundelde kennis en ervaring een aantal richtlijnen voor het Nederlandse weidevogelbeleid hebben opgebouwd, komt natuurlijk de vraag hoe wij dit beleid kunnen realiseren. Hierbij valt te bedenken dat het ook voor onze tegenspelers, bijvoorbeeld de cultuurtechnici en de wegeaanleggers, van grote betekenis is wanneer zij de door ons vogelbeschermers gestelde eisen kennen, omdat zij er dan bij het opmaken van hun plannen van de aanvang af rekening mee kunnen

houden. Het is daarom van groot belang dat die eisen zoveel mogelijk worden geformuleerd in concrete, ook voor niet-deskundigen op het gebied van natuurbeheer begrijpelijke termen en dat de ontwikkeling van deze plannen van het begin af aan wordt begeleid door oecologische deskundigen.

Van niet minder belang is dat door een dergelijke integrale benadering van het weidevogelbeleid onze argumentatie sterker komt te staan en niet slechts fragmentarisch bij de tegenpartij overkomt. Dit kan bij het touwtrekken omtrent de afweging van belangen van grote betekenis zijn. Het is duidelijk dat voor de realisering van weidevogelreservaten en van infrastructurele voorzieningen die het weidevogelmilieu gunstig moeten beïnvloeden veelal een beroep zal moeten worden gedaan op hetzelfde middel dat in het verleden vaak funeste gevolgen voor de weidevogels heeft gehad, namelijk de ruilverkaveling, Gelukkig is de ruilverkaveling

Gebieden waar Kemphanen voorkomen zullen een hogere prioriteit genieten om tot volledig weidevogelreservaat te worden bestemd. Ameland, 31 mei 1973
Foto: H. L. M. Tromp

bezig zich te ontwikkelen tot een integrale landinrichting, die niet meer uitsluitend het agrarische belang tot richtlijn heeft, maar zich ten doel stelt om de in het landelijk gebied gelegde planologische bestemmingen zo goed mogelijk te realiseren.

Waterland als test-case

In zekere zin kan Waterland als een test-case dienen. Hier ligt een ontwerp-streekplan waarin voor Waterland, met zijn vele rijke weidevogelgebieden, een nationaal landschapspark is geprojecteerd. Vermoedelijk zal dit nationale landschapspark alleen via een ruilverkavelings- of landinrichtingsplan kunnen worden gerealiseerd. Bij de uitwerking van een dergelijk plan komen bijna alle vragen die hierboven zijn gesteld aan de orde en het zou daarom een positieve bijdrage kunnen zijn tot het uitwerken van het weidevogelbeleid wanneer de methodiek voor het stichten van een nationaal landschapspark in Waterland nader werd bestudeerd.

- Mr. H. P. Gorter, directeur van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Herengracht 540, Amsterdam-C.